

«Байанайдаах сэтгинньи ый»

Бэлэмнэний бөлөх оџолоругар аналлаах аралдъыйы конспега.

Суруйда: *Иванова Матрёна Семёновна,*

Уус-Алдан улууьун БороџоннооБу

19 №дээх Мичил” оџо тэрилтэтин иштээччитэ.

Сыала: Байанай ыйа суолтатын оџолорго билиһиннэри.

Соруктар:

-*үөрэтэр:* айылџаџа сылдыыи сизэрин-туомун тутуһарга, өбүгэ үтүө үгэстэригэр үөрэтии; оџо тылын саппааһын байытыы;

-*сайыннарар:* оџо сангарар санатын, кэпсэтэр үөрүйэхтэрин, толкуйдуур дьоџурун, эти-хааны сайыннарыы.

-*иитэр:* төрөөбүт дойдуга, айылџаџа харыстабыллаах сыһыанна, иллээх-эйэлээх буоларга иити.

Туттуллар матырыяаал:

-проектор, музыкальнай центр, ох, кыылар ойуулар, мунха тэриллэрэ, оонньууга туттуллар маллар, мэтээллэр.

Аралдъыйы барыыта.

1. “Сэтгинньи-Байанай ыйа”. Байанай ыйын билиһиннэри.

Кыһын туһунан хоһоон истии. Бэсиэдэлэһии.

Оџолоор, хоһоонно ханнык дьыл кэмэ этиллэрий? Кыһынны ыйдары ааттатаалаан. Сэтгинньи ыйы атыннык туох диэн ааттылларый? Байанай туһунан эьиги туту билэбит?

Медиапрезентацияны көрүү. (А. Бурнашев “Байанай алгыһа”ырыата иһиллэр)

1 слайд “Байанай”. Байанай диэн хара тыа иччитэ. Кини дьону аһатар, таньыннарар аналлаах.

2 слайд “Байанай бэлиэтэ”. Байанай бэлиэтэ – ох.

3 слайд “Байанай майгыта”. Байанай наһаа үөрүннээн майгылаах, киһиэхэ кэһии биэрэрин олус сөбүлүүр. Оџо курдук оонньуулаах, омоннаах, ону тэнэ хомойумтуо, хоргус эбит.

4 слайд “Байанай баайа”. Байанай баайа диэн аар тайџа көтөрө-сүүрэрэ буолар. Биьиги аџаларбыт, эһээлэрбит бултуу бардахтарына хара тыаттан “өттүк харалаах, илии тутуурдаах” үөрэн-көтөн кэлэллэр. Ол аата булчукка Баай Байанай дьонун аһаттын диэн булдуттан бэрсэр, кэһиилээн ытар.Оттон булчут Байанайга махтанар, айылџаџа сүгүрүүйэр.

2. “Аар тайџам кыыллара”. Таабырыннаһы.

5 -11 слайд. Кыылар тустарынан таабырыннар, таайыылара-ойуулар көстөллөр.

5 слайд. «Тыатаабы» диэн ааттаахпын,

Тыаҕа, ойуурга баарбын,
Кыһынын угуйабын,
Арҕахха сынньанабын” (Эбэ).

6 слайд. Манан хаары өрүкүтэн,

Буурҕа тибэр, иһиирэр.
Ыраах тыаҕа торҕон кыыл
Улуйара иһиллэр. (Бере)

7 слайд. Түөспэр күлэр күннээхпин,

Кылбачыйар түүлээхпин.
Кыылтан эрэ өйдөөхпүн,
Кыһыл, хара өгнөөхпүн. (Сабыл)

8 слайд. Эбириэн дьүһүннээхпин,

Эриэккэс тириилээхпин,
Суларды киэргэллээхпин,
Кулгаахпар киистэлээхпин (Бэдэр)

9 слайд. Ойуур хаарын оймуубун,

Ойуолууру сатыыбын.
Ойуоккалаан оонньуубун,
Оҕолору таптыыбын. (Куобах)

10 слайд. Тэллэй, эриэхэ аһылыктаах

Хара тыа мааны киэргэлэбин. (Тиин)

11 слайд. Туундараҕа төрөөммүн

Тунал манан өгнөөхпүн,
Күндү кылаан түүлээхпин,
Көмүскэ да тэнгнээхпин. (Кырса)

3. “Булчут туттар тэриллэр”. Тереппүттэр онобуктарын быыстапкатын керуу.

4. “Булчут үнкүүтэ” Ункуу белебун толоруутугар.

5. Сюрпризнай тугэн. Булчут кириитэ.

Хаар хаачыргыыр, саа тыаһа иһиллэр. Булчут киирэр, ыалдытты кэлбитин этэр. Булчут: “Мин бултаан аһыыр буоламмын, Баай Байанайтан куруук көрдөһө-ааттаһа сылдыабын, сизери-туому тутуһабын. Оттон эһиги айылҕаҕа сылдыы быраабылатын төһө билэбит? “ Оҕолор эппиэттэрэ:

-Алааска, тыаҕа сылдьан улаханник айдаарар, хабытытыр табыллыбат;

-Чыычаахтар, кетердер уйаларын, оту-маы алдыатыа суохтаахпыт.

-Бэлэх маы тышпаттар, киниэхэ бэлэх уураллар;

-Куел кытытыгар бебу быраһаппыт, киртиппэппит;

-Айылҕаҕа табыстахпытына, сирбитин аҕатабыт.

Булчут: Маладьаастар, элбэби билэр эбиккит. Чэйин эрэ, аны миигин кытта оонньоубун, сууруеубун-кетуеубун, эти-хааны эрчийиэмн, кыби бэрдэ буолуобун!

6. “Булчут кердеех оонньоуулар”. Хамсанылаах оонньоуулар.

1. «Булчуттар уонна кустар»

Оонньооччулартан икки оҕо булчут буолар. Атын оҕолор бары кустар. Муостаҕа икки уһун сурааһын тардабыт. Бастагы сурааһынга бастагы булчут турар, иккискэ-иккис булчут. Булчуттар биирдии улахан мээчиктээх буолаллар. Онтон кустар сурааһынар икки ардыларыгар баар миэстэҕэ (ууга) киирэллэр. Хамаанда бэрилиннэбинэ, булчуттар кустары быраҕаллар. Таптарбыттар оонньоуттан туоруулар. Кустар бары табылыннахтарына, булчуттары кустарга уларытабыт. Кустартан икки булчуту талабыт уонна оонньоуу хаттаан салҕанан барар. (Оонньоуга 15-20 оҕо кыттыан сөп).

2. «Мунхалааһын»

Түөрт оҕо «мунха» буолар, сизтиһэ сылдылар. Сүүрэр кэмнэригэр илиилэрин араарыа суохтаахтар. Хаалбыт оҕолор бары «балык» буолаллар. Сүүрэр – «мунхалыыр» сиргэ төгүрүччү бэлиэ -«күөл» оноһулар. «Күөл» иһиттэн «мунха» да, «балык» да тахсыа суохтаахтар. «Мунхаһыттарга» «күөл» биир өттүгэр «чардаат» оноһулар. «Мунхаһыттар» сизтиһэ сылдьан «балыктары» экирэтэн, тутан ылан «чардаакка» аҕалан хаайан иһиэхтээхтэр. «Мунхаһыттар «балыктары» туттахтарына, «чардаакка» аҕалыахтарыгар диэри «балыктар» хайа баҕарар мөхсөн куотар кыахтаахтар. Онтон «мунхаһыттар» «балыктары» үстэ куоттаран кэбистэхтэринэ, оонньоуу ытыааччы «мунхаһыттары» ууратан (уларытар), «балыктары» «мунхаһыт» онорор. Аҕыйах оонньооччуга аҕыйах “мунхаһыт” буолар. (Оонньоуга 10-20 оҕо кыттыан сөп).

3. Эстафета «Быһыйдар, сымсалар». Оҕолор хамаандаларга арахсан курэхтэбэллэр: кылайаллар, куобахтыыллар, суурэллэр.

Булчут: Оҕолоор, көрбүккүт курдук, булчут түргэн туттуулаах, мындыр өйдөөх, хорсун санаалаах, чэгиэн-чэбдик, бэйэтин кыанар, сымса буолуохтаах. Эниги эмиэ куруук сүүрэр-көтө, спордуна дьарыктана, эти-хааны эрчийэ сырыттаахтына киһи бэрдэ буолуоххут диэн эрэнэбин.

Наҕараадалааһын. Кыайбыт уонна кыттыбыт хамаандаларга мэтээллэр, анал ааттар туттарыллаллар. (Булчут тахсан барар)

7. Түмүктээһин. Иитээччи уонна оҕолор Байанай ыйын устата тугу билбиттэрин, туохха үөрэммиттэрин туһунан түмүк онороллор.

Туһаныллыбыт литература:

1. Бысыгина М.Н.” Кэрэхсиибин төрөөбүт дойдубун”. Оскуолаҕа кириэн иннинээҕи саастаах оҕолорго. Дьокуускай: Бичик, 2014.

2. Гоголева С.В. Хамсанылаах оонньоуулар, эрчиллиилэр. Методическай пособиэ. Дьокуускай, 1991.

3. Захарова А.Е., Дьяконова П.В.”Алгыстаах алаһа”. Иитээчилэргэ методическай көмө. Дьокуускай, 2015.

4. “Тосхол” бырагыраама-сана кэрдиис кэмнэ. Методическай босуобуйа. Дьокуускай, 2014